

mögé vonták vissza. A vérbeful-
lasztott támadás így fejeződött be
óriási veszteségek mellett.

A naplószerűen feldolgozott anyag-
ból kitűnik, hogy József kir. herceg
már március 26-án hangoztatta, hogy
«az adott viszonyok között offenzívát
végrehajtani súlyos bűn». Tisztán
látja később azt is és ez ellen is hiába
küzd, hogy «ha az egész arcvonala egy-
szerre támad, az erők el lesznek for-
gácsolva és sehol sem lesz megfelelő
lökőerő» — tehát előre látta a szük-
ségképen bekövetkezett kudarcot.
Megállapításai szerint fejtelenség és
lelkiismeretlenség jellemezték ekkor
a magasabb hadvezetőséget nem csak
az irányításban, hanem a csapatok
ellátásában is. Február hóban pél-
dául nyolc napon át nem érkezett
húszállítmány, a teheneket és ökrö-
ket pedig előzőleg más vidékekre szál-
lították.

Ez valóban a Monarchia bomlásá-
nak egyik legszomorúbb történelmi
korszaka. A siralmas vég kezdetének
lélekbe markoló leírását olvassuk e
kötetben, mely a világháborúban be-
csülettel harcolt hős magyar katona
tragédiájának lehangoló érzését éb-
reszti.

Görgey Aladár.

Gróf Apponyi Albert: Élmények és emlékek. Athenaeum kiadása.

Nyolcvanöt esztendőskorában lá-
tott hozzá Apponyi politikai emlék-
iratai megírásához. Az élet teljességé-
nek a tudatával rendezte ezer meg
ezer gondolatát és emlékét, termé-
zetes tehát, hogy a jól megharcolt
élet szélén sok olyan megélése is fel-
támadt lelkében, amelyek a ma-
gyar nemzet politikai történetéhez
nincs köze. Ám ezek a megélések
minden kortörténeti érdekességük és
dokumentumaik mellett elsősorban
segítenek ahhoz, hogy ezt a nagyon
teljes és nagyon egész lélekalkatot,
ami az Apponyié volt, közelebbről
megismerhessük. Ezeket a meg-

éléseket foglalja itt egybe ez a
kötet.

Szinte együltőben olvassuk végig.
Az emlékiratok mindenkor a legiz-
galmasabb olvasmányok úgyszólván
Szent Ágoston *Confessiones*-ei óta,
még akkor is, ha rousseau-i apológiák,
az életfolyamat megannyi botlásának
magyarázatai, vagy hallatlan erő-
feszítés arra, hogy a leírt szó árán
vergődje magát át a lélek a maga
szörnyű válságán, mint a Pázmány
mágikus varázsában megbódult, fi-
nomlelkű Veresmarty Mihály, amikor
megtérése históriáját írja le. Ez a
könyv nemcsak azért lenyűgöző ol-
vasmány, mert a felette közvetlen
hangon elmondott történetek és él-
mények rendkívül termékenyítően
hatnak képzeletünkre, hanem első-
sorban azért, mivel annak a nagy-
embernek az emlékiratait olvassuk,
aki már ott tart, hogy a lélek mély-
séges megnyugvásával és a szinte
nem e földről való derűvel gondol a
nemsokára elkövetkező, mennyei
hívó szóra: Fiam — elég volt!

Minden harag, gyűlölség, megbán-
tás és érzékenység kihullt már ebből
a lélekből. Kudarcaiban és megpró-
báltatásaiban is talál valami szépet,
tanulást, a rossz arcok is sorra
elmosódnak mellőle s most, hogy em-
lékezik, az életnek ama magaslatáról
teszi azt, ahova csak a megszámláltak
jutnak fel, — a valódi bölcsesség és a
tövisnélkül való emberszeretet ma-
gaslatára. Így jut eszünkbe e böl-
csesség és szeretet láttán, hogy Brün-
hilde mondatát idézzük, amellyel
éppen Apponyi köszöntötte fel a
bayreuthi Festspielhaus megnyitá-
sakor az utólérhetetlen mestert: Heil
Dir, Du siegendes Licht! Mert való-
ban a győzedelmes fény világánál
emlékezik Apponyi.

A világtörténelem három nagy
korszaka fogódzik itt egybe Apponyi
lelkében. Elindulásakor még tart a
második francia császárság fénykora;

ám ez az újlatin imperializmus csak mintegy előkészíti a másik, uralomra vágyó európai faj, a germán hatalmát a Hohenzollernek német császárságával és mire odajut, hogy emlékezzék, minden imperializmusnak vége, franciának és németnek és a Habsburg-dinasztiának egyaránt, feloszlott az Osztrák-Magyar Monarchia és az egyetemes társadalomnak lassan-lassan valami különös, új arca mutatkozik meg, amely legjobban Oroszországban döbrent meg az embert. Új lélek és új világ mered itt az emlékező elé, aki megélte az individualista imperializmus nagy álmait és túlélte halálát. S ha most a horatiusi *laudator temporis acti se puero* lenne, aki azt a kort magasztalja, amelyben virágzott, avagy olyan öregséget mondhatna a magáénak, amely nem tudja felvenni az élet új ütemezését, nem lett volna övé az a diadalmas befejezés, az egészen kivételesek és elküldöttek kitüntetése. Apponyi mindvégig fiatal maradt, még az az Apponyi is fiatal, aki emlékezik, ezért ért meg minden új törekvést és ezért nem hull ki az élet egyre száguldóbb iramú vonatából, sőt végsőikig a motornál marad. Ehhez a zseniális fiatalsághoz azonban az a nevelés, életkörülmények és élmények kellettek, amelyekben ez a lélek ilyen teljessé érett.

Anyjáról csak úgy ír, mint a szentekről, apjáról pedig, mint a megtestesült atya-ideáról. S szüleinek nemeslelkűsége, jósága és tehetsége benne felfokozódik, mert ami érték bennük, azt örökli tőlük vérében. A kalksburgi jezsuitáknál korának egyik legjobb iskolájába jár, amely az ő évfolyamával nyit. A szellem buzgó, a törekvés nagy, a tanárok lelkesek és felette képzetek. Imádságos vágyakozása tápot talál, harcos keresztény egyénisége kidolgozódik és egyre elevenebben tudatosuló hazaszeretete is izmosodhatik. Itt játszik neki először

Beethoven-szonátákat a zenetanára, akitől először hallja itt Wagner nevét. Megannyi érték ez a lélek számára a teljessé levésre. Különösen a zene, a legérzelmesebb művészet, ez a szinte metafizikán túl levő alkotás segíti őt úgy, hogy nagy küzdelmeiben is az huzza át, ha előző este Beethovent hallgatta. Így érthető, hogy életének legnagyobb élménye az a főpróba, amelyen Liszt Ferenc az Es-dur szonátát játssza.

Jogi és közgazdasági tanulmányait egy-egy esztendőre megszakítja s ekkor mindannyiszor a filozófiába mélyed el s így talál rá arra az útra, amely az élet végső vonatkozásainak felfogásához vezet. Utazásai csak tágitják látókörét s amikor végre a politika küzdőterére kíván lépni, csupa nagyon megértő, atyai barát vállalkozik a kézvezető szerepére. Ám ezt a lelket nem kápráztatja el szerencsés csillagzata, pályáját nem kezdi világot megváltó tervekkel és nagyon jellemző, hogy szűzbeszédét is a zeneakadémia felállítása érdekében mondta el, mégpedig döntő sikerrel. Igaz, hosszú életútját aztán nem mindig sikerek jelölték, ám a zene és a vallás esztatikumán nevelkedett lelket csak emelhetette és továbbvihette minden. S valóban önmagának a szimbolumát adja akkor, amikor mesteri módon vezeti le tételét, amely szerint a zene minden zseniális mesterének életműve végül is a vallásban oldódik fel. Apponyinak, a zene e legigazibb rajongójának életműve is a tragikus nemzetsorsközösség vállalásával a vallásban oldódott fel.

Egyszerűen és nagyon nyugodtan emlékezik mindenre Apponyi. Semmit sem hagy el, semmit sem szépít, ezért olyan értékesek ezek az emlékezései, hiszen szeretete és bölcsesége láttán emberi nagysága és lelkének örök szépségei csak fokozódnak szemünkben.

Dénes Tibor.